

Секція 5 НАУКОВІ ОСНОВИ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

УДК 372.811

А.О. Колесник, канд. техн. наук, доц.

О.О. Манускова, ст. викл.

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ

Розглянуто сутність комунікативного методу навчання іноземних мов. Проаналізовано базові принципи комунікативного методу навчання. Визначено їх роль у функціонуванні комунікативного методу.

Рассмотрена сущность коммуникативного метода обучения иностранным языкам. Проанализированы базовые принципы коммуникативного метода обучения. Определена их роль в функционировании коммуникативного метода.

The essence of communicative method of teaching foreign languages was considered. The basic principles of communicative method of teaching were analyzed. Their role in the functioning of the communicative method was determined.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Комуникативність передбачає мовну спрямованість навчального процесу, яка полягає у власне практичному використанні мови. Практична мовна спрямованість – це не тільки мета, а й засіб, діалектично взаємозумовлені. Постійне практичне використання мови допомагає студентам побороти нелюбов до лінгвістичних маніпуляцій, робить навчання привабливим, бо узгоджується з кінцевою метою, і тим самим забезпечує засвоєння мовлення як засобу спілкування.

Мовна спрямованість навчального процесу є можливою лише за наявності мовно-розумової активності студентів, яка головним чином характеризує їх діяльність. Мовно-розумова активність - серцевина комунікативного процесу навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За післявоєнні десятиліття сформувалась характерна тенденція до посилення комунікативної спрямованості навчального процесу – його наближення до реального спілкування. Розробкою комунікативного методу тією чи іншою мірою займалось багато наукових колективів та методистів у різних країнах.

Найбільш вагомий внесок в обґрунтування комунікативного методу зробили найпошлідовніші його прихильники англійські дослідники Г. Уїдоусан, У. Литлвуд, німецький учений Г. Піфо та російські вчені Ю.І. Пассов та А.П. Старков.

Комунікативний підхід є орієнтованим на організацію процесу навчання, адекватного процесу реального спілкування завдяки моделюванню основних закономірностей мовленнєвого спілкування.

Мета та завдання статті. Метою статті є розкрити суть комунікативного методу, проаналізувати базові принципи комунікативного методу навчання, визначити роль принципів комунікативного методу навчання у функціонуванні цього методу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовна спрямованість передбачає мовленнєвість вправ, тобто ступінь, міру їх уподібнення мовленню. Це перш за все стосується вправ для формування навичок і означає використання з цією метою умовно-мовленнєвих, а не мовних вправ, а також виключення псевдомовних вправ у процесі розвитку мовного вміння. Іншими словами, усі вправи мають бути вправами не на промовляння, а на мовлення, коли у мовника є певне мовне завдання і він здійснює мовний вплив на співрозмовника. Проблема, таким чином, зводиться до організації мовного партнерства в навчальному спілкуванні.

Мовне партнерство залежить значною мірою від комунікативної поведінки викладача, що, зрештою, також входить в аспект мовної спрямованості навчання й зумовлене дієвим характером спілкування. Якщо взяти до уваги, що тільки дотримання мовної спрямованості дозволяє навчити мовленню як засобу спілкування, то ми можемо зарахувати її до закономірностей навчання мовної діяльності.

Цей принцип визначає п'ять аспектів навчання мовленню.

- 1) мовна практика як засіб навчання мовленню;
- 2) мовленнєвість вправ;
- 3) мовна (мовно-розумова) активність;
- 4) мовна (комунікативна) цінність матеріалу;
- 5) мовний характер заняття.

Отже, першим принципом навчання говорінню як виду мовної діяльності є принцип мовно-розумової активності [1; 2].

Комунікативність включає індивідуалізацію навчання мовної діяльності, під якою розуміємо врахування всіх властивостей студента як індивідуальності: його здібностей, умінь здійснювати мовну й навчальну діяльність і насамперед його особливих якостей. Для комунікативного методу індивідуалізації головним засобом є створення мотивації й активності.

Своє ставлення до середовища людина виявляє мовою. А оскільки ставлення до середовища завжди індивідуальне, бо світ пізнає жива конкретна особистість і світ, що оточує кожен особистість зовсім неоднаковий, – то індивідуальна, особистісна й мова.

Під час навчання іншомовної мовної діяльності індивідуальна реакція можлива лише в тому випадку, якщо мовне завдання, що стоїть перед учнем, буде відповідати його потребам та інтересам як особистості. Тому, щоб викликати адекватну реакцію, необхідне врахування індивідуальних і перш за все особистісних якостей студента: життєвого досвіду, контексту діяльності, сфери інтересів, схильностей, емоційної сфери, світогляду, нарешті – статусу цієї особистості в колективі.

Такий підхід гарантує справжню мотивацію та внутрішню активність студента.

Зовнішня активність найчастіше виникає від так званої активізації аудиторії, залучення студентів до участі в бесіді. За наявності внутрішньої активності не потрібно жодних додаткових прийомів активізації, бо студент вирішує мовно-розумове завдання, яке стосується його як особистості, і сам охоче вступає в контакт. Мова – явище настільки індивідуальне, що навчати мови поза індивідуалізацією неможливо.

Ураховуючи сказане, можна вважати індивідуалізацію закономірністю навчання.

Отже, другий принцип навчання мовленню як виду мовної діяльності – це принцип індивідуалізації з провідною роллю її особистісного аспекту. Слід зазначити, що цей принцип є новим за своїм трактуванням. Індивідуальність студента є основою індивідуалізації навчального процесу. У ході навчання іншомовного говоріння цей принцип набуває ще більшого значення, бо індивідуальною, неповторною перш за все є мова студента як засіб висловлення його індивідуальних почуттів, емоцій, моральних прагнень.

Основою індивідуалізації може бути індивідуальність студента, що сприймається у всій багатогранності як система. Вважаємо виправданим і методично доцільним виділити окремий вид індивідуалізації, спеціально призначений для врахування особистісних властивостей студента, особистісну індивідуалізацію.

Під індивідуалізацією навчання іншомовної мовної діяльності слід розуміти співвідношення прийомів навчання з особистісними, суб'єктивними й індивідуальними властивостями кожного студента.

Комунікативність пов'язана з поняттям функціональності. Це поняття означає, що будь-яка мовна одиниця і мовна форма виконує в

процесі комунікації певні мовні функції. У протилежному випадку мовний вплив був би неможливим. Іншими словами, функціональність є найсуттєвішою характерною рисою будь-якої мовної одиниці, тобто мовної форми, що використовується в мовленні.

На жаль, нерідко після завершення курсу навчання можна спостерігати, як студенти, що знають лексику та граматичні конструкції, виявляються неспроможними використати все це в мовленні. Причину слід шукати в стратегії навчання, яка передбачає попереднє запам'ятовування слів чи затренованих граматичних форм у відриві від виконуваних ними мовних функцій. У результаті цього слово чи форма не асоціюються з мовним завданням (функцією), і тоді в разі необхідності виконання тієї чи іншої функції не пригадується – перенос не відбувається.

Третій принцип комунікативного методу навчання говорінню – принцип функціональності [3].

Комунікативність передбачає ситуативність навчання. Зараз уже всі визнають необхідність ситуативності. Однак це майже завжди стосується етапу розвитку мовного вміння, чого недостатньо. Ситуативна співвіднесеність є однією з природних властивостей мовного навичку, без якого він не здатен до переносу. Якщо ситуативний характер навичкової дії не зафіксований мозком, перенос не відбудеться. Саме тому багато завчених слів і заавтоматизованих граматичних форм залишаються невикористаними в пам'яті студентів, коли вони починають спілкуватись.

Ситуативність необхідна і як спосіб мовної ситуації, і як умова розвитку мовного вміння, зокрема таких його якостей, як цілеспрямованість, продуктивність. Ситуативність здатна відтворювати комунікативну реальність і тим самим збуджувати інтерес щирістю мовлення, що є дуже важливим. Комунікативність вимагає переосмислення поняття «ситуація» і пов'язаного з ним поняття «ситуативність». Під «ситуацією» слід розуміти не сукупність екстралінгвістичних обставин, а систему взаємовідносин співрозмовників, відображену в їхній свідомості, під «ситуативністю» – співвіднесення висловлювання з цими взаємовідносинами. Такий підхід передбачає досить специфічну організацію навчального процесу.

Таким чином, четвертим принципом навчання мовленню як виду мовної діяльності є принцип ситуативності [4]. Ситуативність як принцип означає, що навчання мовлення відбувається на основі й за допомогою ситуацій. До того ж визначення поняття «ситуація» в комунікативному методі різниться від інших визначень.

Тільки в ситуаціях як системах взаємовідносин можливий ефективний розвиток багатьох важливих якостей уміння. Цілеспрямованість, наприклад, розвивається за рахунок наявності мовно-розумового завдання; продуктивність – за рахунок необхідності кожного разу створювати новий продукт. Великою є роль ситуації в розвитку якості самостійності. Вона розвивається саме тому, що ситуація – явище ідеальне, суб'єктивне, «внутрішнє», а не зовнішнє, що привчає людину спиратися на внутрішню наочність, на мислення, а не на різноманітні опори.

Процес спілкування характеризується, як відомо, постійною зміною предмету розмови, обставин, умов, завдань тощо, щоб відповідати тій чи іншій ситуації. Мовник не може не враховувати новизни всіх компонентів спілкування. Не підлягає сумніву, що підготувати учня до евристичності спілкування, розвинути в нього здатність до адекватного реагування можна тільки завдяки постійній зміні всіх цих компонентів. Ось чому необхідно ввести п'ятий принцип навчання мовлення як засобу спілкування – принцип новизни. Перш за все – це гнучкість мовних навичок, без чого їх перенос неможливий. Великою кількістю психологічних експериментів доведено, що варіювання ситуацій і матеріалу має вирішальне значення для формування гнучкості навичок. Це ж доводиться з фізіологічної точки зору: динамічність стереотипу є результатом різноманітності часових зв'язків, які у свою чергу утворюються залежно від розмаїтості умов формування навички [5].

Продуктом принципу новизни є інтерес до навчання, важливість його складно переоцінити. Появі інтересу, його стійкості сприяє якраз новизна матеріалу як за формою, так і за змістом.

Принцип новизни, зрештою, визначає й нешаблонну організацію навчального процесу, і різноманітність прийомів роботи. Новизна як явище може торкатися форми мовного висловлення, змісту висловлювання, прийомів навчання (сюди ж входять мовні), умов навчання (до самих форм організації уроків) та змісту навчання (матеріалів).

З одного боку, новизна стосується діяльності студента і викладача, з іншого – усіх трьох компонентів навчання: змісту, прийомів і організації. Це дає принципу новизни право на визнання.

Гнучкість навички залежить від ситуативності, точніше, від різноманітності ситуацій. Є, однак, інший бік питання: залежність переносу навичок від варіювання змісту висловлювання, що базується на узагальненні як абстрагованості від конкретного матеріалу. Необхідність варіювання матеріалу для його узагальнення підтверджується і з точки зору становлення мови.

З огляду на мовні навички, можна сказати, що вони мають відокремитись від конкретних висловлювань, на основі яких формуються, точніше, на основі багатьох висловлювань має з'явитись одна узагальнена схема, що є основою для будь-яких висловлювань цього типу. Узагальнення може бути або результатом розумової діяльності студентів, або отриманим від викладача знанням. Найкраще позначається на переносі навичок самостійність узагальнень.

Розвиваючи вміння говорити, слід виходити з такої організації роботи, яка передбачає трансформованість, варіативність багатьох чинників навчання.

У мовній ситуації можна варіювати:

- мовне завдання;
- подію, що змінює взаємовідносини співрозмовників;
- кількість співрозмовників;
- склад співрозмовників;
- будь-яку первісну обстановку;
- характеристику будь-якого учасника ситуації спілкування;
- постановку проблеми як змістовного компонента ситуації.

Жодна мовна ситуація при розвитку вміння не повинна повторюватись. Лише в цьому випадку вміння буде дійсно динамічним, а мовна поведінка мовника – адекватна будь-якій новій ситуації.

Найважливішою перевагою варіативності, як умови є те, що вона розвиває динамічність мовного вміння. Отже, під час розвитку мовного вміння необхідне постійне варіювання мовних ситуацій для створення якості динамічності у мовного вміння.

Проблема взаємовідносин пам'яті й мислення виникає тому, що розумна поведінка, яка передбачає вирішення проблемної ситуації, спирається на попередній досвід. В єдностях «мислення – пам'ять», «діяльність – пам'ять» провідними є перші компоненти. Причому провідними не в тому значенні, що повинна витримуватись пропорція між роботою пам'яті й роботою мислення, а в тому, що роботи пам'яті в ізолюваному, відокремленому від діяльності вигляді взагалі не повинно бути.

У навчанні варто спиратися на механізм мимовільного запам'ятовування. Постійна новизна, якої вимагає мовно-розумова діяльність, має стимулювати як запам'ятовування і збереження, так і відтворення матеріалу.

Мовний матеріал у будь-якому вигляді повинен запам'ятовуватись і відтворюватись на занятті тільки в процесі виконання мовно-розумових завдань, тобто мимовільно.

У методичній літературі ця проблема має назву «навчання непідготовленому мовленню», бо поняття репродуктивності пов'язується зазвичай із поняттям підготовленості, а поняття продуктивності – з поняттям непідготовленості. Орієнтиром має бути продуктивне мовлення, продуктивне володіння. Цей орієнтир є передумовою втілення принципу новизни: з одного боку, продуктивність мовного продукту виявляється в новизні його форми та змісту, з іншого – новизна як принцип забезпечує розвиток продуктивності у мовного вміння.

Важливо знати, якими діями можна спонукати студента до вибору тих чи інших мовних засобів і яка кількість ситуацій необхідна для досягнення продуктивного вміння володіння певним матеріалом. Варіювання мовних ситуацій і управління використанням у них мовного матеріалу є головним засобом досягнення продуктивного говоріння.

Роль зацікавлення в навчанні завжди високо оцінювалась усіма педагогами. Важливість його полягає в тому, що воно є передумовою навчання і результатом. Зацікавленість, з одного боку є засобом і запорукою ефективності навчання; з іншого – ефективне навчання підтримує інтерес і він стає постійним. Для розвитку зацікавленості до оволодіння мовним умінням необхідне постійне впровадження новизни у всі елементи навчального процесу [6].

Таким чином, комунікативний метод навчання говорінню як виду мовної діяльності й засобу спілкування включає в себе п'ять принципів:

- принцип мовно-розумової активності;
- принцип індивідуалізації з провідною роллю його особистісного аспекту;
- принцип функціональності;
- принцип ситуативності;
- принцип новизни.

Висновки. Подані принципи повністю відображають закономірності комунікативного навчання мовної діяльності.

Комунікативний метод призначений для навчання мовлення. У цьому випадку «метод» як поняття стає однозначним: його ознаки має лише метод навчання якомусь виду мовної діяльності. На основі цього методу можуть бути створені різноманітні системи навчання, залежно від того, якої мови навчають і в яких умовах. Можуть функціонувати системи навчання мовлення німецькою, англійською, російською мовами в школі, у мовних і немовних ВНЗ.

Список літератури

1. Бим И. Л. Личностно-ориентированный подход – основная стратегия обновления школы / И. Л. Бим // Иностранные языки в школе. – 2010. – № 2. – С. 18–21.
2. Державна національна програма «Освіта». Україна ХХІ століття. – К. : Райдуга, 2004. – С. 8–10.
3. Державний освітній стандарт з іноземної мови. Проект / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2008. – 32 с.
4. Колкер Я. М. Практическая методика обучения иностранному языку / Я. М. Колкер. – М. : Academia, 2001. – 258 с.
5. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / під ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2010. – 328 с.
6. Утробина А. А. Методика преподавания и изучения иностранного языка : конспект лекций / А. А. Утробина. – М. : Приор-издат, 2006. – 107 с.

Отримано 01.11.2013. ХДУХТ, Харків.

© А.О. Колесник, О.О. Мануєнкова, 2013.

УДК 001.89:378

Л.А. Подворна, ст. викл.

М.В. Кондратенко, викл.

USAGE OF A CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR MODELING SELF-FINANCING RESEARCH AND EDUCATION NETWORKS

Розглянуто питання, пов'язані з керуванням науково-освітньою роботою інтернет-мереж. Описано проблеми у сфері фінансової самодостатності науково-освітніх інтернет-мереж. Фінансове самозабезпечення відбувається в умовах відсутності централізованого фінансування та періодичних витрат, що покриваються за рахунок оплати користувачів.

Рассмотрены вопросы, связанные с управлением научно-образовательной работой интернет-сетей. Описаны проблемы в сфере финансовой самодостаточности научно-образовательных интернет-сетей. Финансовое самообеспечение происходит в условиях отсутствия централизованного финансирования и периодических расходов, покрываемых за счет взимания оплаты с пользователей.

This paper addresses some issues related to the management of research and education networks. A conceptual framework based on applying entity-relationship approach to the management paradigm is introduced. Entities, their